

ישראל דוד שטיינבוץ

להאיר את הדרך

פרקי הדרכה

דודאית שפת הגמרא

להאיר את הדרך

הוראת השפה הארמית

שלב בסיסי ברכישת היכולת ללמוד דף גמרא באופן עצמאי הוא הכרת שפת הגמרא, הכוללת מילים רבות בשפה הארמית.

משום כך, ודאי שבתכנית הלימודים חייבת להיות כלולה תכנית ללימוד השפה הארמית של הגמרא עד לידיעתה היטב על ידי התלמיד.

ככלל, לימוד שפה נוספת היא יכולת נפרדת מיכולות הבנה וזיכרון אחרות, וגם תלמידים המצטיינים בלימודים עלולים להתקשות בלימוד שפה חדשה.

וכבכל יכולת לימודית אחרת, יש הבדל בין המוכשרים לכך לבין אלו שאינם מוכשרים לכך. המוכשרים לומדים בזריזות את החומר החדש, והינם גם בעלי יכולת להוציא מכל פרט חדש שהם למדו את הכלל שאליו הוא משתייך, ולדעת להשתמש בכלל במקום המתאים.

לעומת זאת, תלמידים רבים אינם בעלי כישרון מולד להסיק מן הפרטים שהם למדו מהו הכלל, אולם כאשר ילמדו אותם את הכלל בצורה מפורשת - הם ידעו אותו ויכלו להשתמש בו. משום כך, חשוב מאוד ללמד את כלל התלמידים כללים אשר יסייעו להם להכיר את השפה הארמית של הגמרא, ובכך ייפתח להם הפתח הראשון ללימוד עצמאי של הגמרא.

בנוסף, אי ידיעת השפה מהווה מכשול גם ללימוד העכשווי, מכיוון שהחלק החשוב שבמוח אינו יכול לבצע בבת אחת שתי פעולות, ובמילים אחרות - האדם אינו יכול להשקיע בו זמנית חשיבה על שני דברים נפרדים. לכן, כאשר המוח עסוק בתרגום - הוא אינו יכול לעסוק גם בהבנה של המילים שהוא קורא.*

*ראה בהרחבה בחוברת להאיר את הדרך - הקריאה המדויקת כבסיס להבנת הגמרא.

מרכז שותפים להצלחה

0556755501 | S0556755501@gmail.com

הדרכת הורים, חונכים ומלמדים להצלחת התלמידים בלימוד הגמרא.

הכוונה להורי תלמידים בתלמודי תורה משנות הגן עד הגיעם לשערי הישיבה להוביל את בנם להצלחה.

הערכה - בירור חוזקותיו יכולותיו והישגיו ביחס לבני גילו וכיתתו.
הדרכה - נתינת כלים מעשיים להצלחה והעשרה בתלמוד תורה ובדרכים נוספות.

ליווי - מעקב אחר ההתקדמות, ליווי תהליך ההתקדמות מול הצוות החינוכי ושאר הגורמים המקדמים.

©

כל הזכויות שמורות
אין להעתיק את החוברת או חלקים ממנה
ללא רשות מפורשת מהמו"ל

תוכן עניינים

4	אבני דרך בשפה הארמית
5	המלצות למלמדים, להורים ולחונכים
7	1 ◀ התחילית א
7	2 ◀ התחילית ד (א)
7	3 ◀ התחילית ד (ב)
8	4 ◀ התחילית אד
8	5 ◀ התחילית כד
9	6 ◀ התחילית ק / קא
9	7 ◀ הסופית א (א)
10	8 ◀ הסופית א (ב)
10	9 ◀ הסופית הון
10	10 ◀ הסופית י
11	11 ◀ הסופית י-ה
11	12 ◀ הסופית יהו
11	13 ◀ הסופית ינהו
12	14 ◀ הסופית כו
12	15 ◀ הסופית נא
12	16 ◀ הסופית נן
13	17 ◀ הסופית תו
13	מילים המורכבות משתי מילים
13	רשימת התחיליות
14	אותיות מתחלפות
15	משפחות מילים

לאור זאת ברור עד כמה חשובה ההשקעה בידיעת שפת הגמרא על בוריה, משום שידיעה שוטפת של שפת הגמרא נצרכת גם לשם הבנת השיעור בגמרא.

במקומות רבים (בעיקר מחוץ לכותלי הישיבות) ניסו לרכוש את השפה הארמית כשפה באופנים שונים, הן על ידי בניית אוצר מילים והן על ידי לימוד הכללים, ואף על פי כן לא הצליחו להגיע לידי ידיעת השפה.

הדרך הוותיקה, המסורה לנו מרבתינו, הפשוטה והטובה ביותר היא לימוד אוצר המילים והכללים תוך כדי לימוד הסוגיות, כאשר הלימוד והשינון נעשה תוך כדי לימוד הסוגיא. ואף חוקרי אומות העולם מודים כי יעיל יותר ללמוד מילים ומונחים חדשים בתוך הקשר.

בדרך זו לומד התלמיד את המילים ואת הכללים ומשנן אותם כחלק מתוך ה'מראה הגדול' של הסוגיא כולה.

לשם ביסוס הלימוד של שפת הגמרא תוך כדי לימוד הסוגיות מוצע לפניכם אוסף ידיעות שנועד להקל על רכישת השפה ועל הזיהוי והפיענוח של המילים בארמית, על מנת לשנן את הכללים תוך כדי לימוד הסוגיות.

בעבודת ההכנה נעזרתי בדברי קודמיי ובהערותיהם של ידידי שהאירו את עיניי בעניינים אלו וזכות הרבים תעמוד להם.

ואסיים בתפילה לנותן התורה
יהא רעוא דמנאי ומנייכו תרווח שמעתתא

ישראל דוד שטיינביץ

המלצות למלמדים, להורים ולחונכים

שינון במהלך לימוד הסוגיא

דרכים מומלצות לשינון הארמית תוך כדי לימוד הסוגיא:

א. עריכת מילון אישי

לכל תלמיד יהיה "אלפון" שבתוכו הוא יכתוב את כל המילים הנלמדות בארמית ותרגומן.

במילון זה אין להקפיד לרשום את המילים לפי גוף המילה אלא כפי שהיא מופיעה בגמרא, ובנוסף גם את גוף המילה. וכן סדר האל"ף בי"ת יהיה רק לפי האות הראשונה. (לדוגמא, את המילה "כדאמרינן" יש לכתוב גם באות כ וגם באות א.)

ב. תרגולים שונים באמצעות דפי עבודה, בשתי רמות:

רמה א:

מתיחת קו בין המילים בארמית לתרגומן.

כתיבת תרגום המילים מתוך מחסן מילים.

מציאת התרגום הנכון מתוך שלוש אפשרויות.

סידור מילים בארמית שסדר האותיות שלהן אינו נכון.

רמה ב:

כתיבת התרגום לרשימת מילים בארמית (ללא הצגת התרגום ב'מחסן מילים' נלווה).

כתיבת לשון הגמרא לפי רשימת תרגום המילים.

כדי לחבב את התרגול על התלמידים רצוי להוסיף לדפי העבודה שעשועונים, כגון ריבועי קסם וחידות נוספות המורכבים ממילים בארמית.

אבני דרך בשפה הארמית

כדי להקל על רכישת השפה, חשוב להפנות את תשומת לבו של התלמיד לכך שבשפה הארמית ישנם כללים רבים שדומים לכללים שבלשון הקודש ובשפה המדוברת.

א. בלשון הקודש לכל מילה ישנו שורש, והטיה לפי פעלים, גופים ושייכות. וכך גם בשפה הארמית ישנם שורשים, ולשורשים יש הטיות לפי פעלים, גופים ושייכות. לכן, אם בכל מילה חדשה התלמיד יחפש את השורש שלה, כשיפגוש שוב את השורש ידע מה משמעות המילה.

ב. בלשון הקודש במילים רבות מלבד השורש ישנן גם אותיות **מוספיות - תחיליות וסופיות**. אות או אותיות הנוספות לפני המילה עצמה נקראות **תחיליות**, והנוספות לאחריה נקראות **סופיות**.

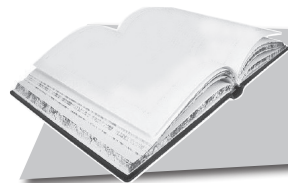
גם בארמית ישנן אותיות מוספיות - תחיליות וסופיות, והכרתן והכרת המשמעות שלהן מקילה מאוד על הבנת השפה.

ג. תופעה נוספת המוכרת מלשון הקודש ומצויה גם בשפה הארמית היא מילים המורכבות משתי מילים שחוברו יחד.

ד. מילים רבות בגמרא שורשן הוא מלשון הקודש ונוספו עליהן הטיות המקובלות בשפה הארמית.

ה. יש מילים רבות שכמעט זהות למילים בלשון הקודש, עם חילופי אותיות קבועות במעבר לארמית, שכאשר התלמיד ידע מה הן האותיות המתחלפות הוא יוכל לזהות במהירות את תרגום המילה.

ו. מילים רבות בשפה המדוברת 'נלקחו' מלשון הגמרא, מילים אלו קל מאוד לתלמיד לזהות ולהכיר.

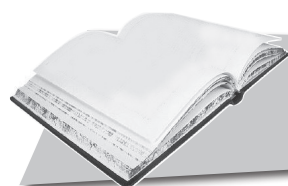
1 < התחילית א

כאשר האות **א** נוספת בתחילת מילה בארמית, היא משמשת במקום המילה **"על"** בלשון הקודש.

לדוגמא: **אָטְמוֹן** - על טמון
אָסִיפָא - על הסוף

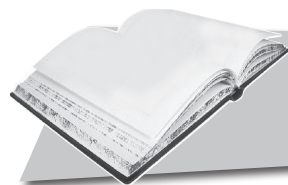
כאשר האות **ד** נוספת בתחילת מילה בארמית, יש לה שתי משמעויות, ועל הקורא להבין לפי ההקשר מה משמעות האות **ד** במילה שלפניו.

2 < התחילית ד (א)

באפשרות הראשונה האות **ד** משמשת במקום **ש** השימוש שמופיעה בתחילת מילה בעברית.

לדוגמא: **דְּכָתִיב** - שכתוב
דְּתַנְן - שלמדנו במשנה

3 < התחילית ד (ב)

באפשרות השנייה האות **ד** שנוספת בתחילת המילה משמשת במקום המילה **"של"** בעברית.

לדוגמא: **דְּאוֹרֵיָתָא** - של תורה
דְּמֵאן - של מי

בהוראה בכיתה

רישום המילים החדשות המופיעות בסוגיא על הלוח לפני הלימוד. חלוקת דפי עבודה על המילים בארמית. בוחן בכל שבוע על ביאורי מילים. שימת לב למילים ששורשן אחד שנלמדו כבר או מילים מוכרות. הבחנה בין מילים דומות שמשמעותן שונה. לימוד כללי השפה במילים שמופיעות בסוגיא.

המלצות ללומד העצמאי

א. מומלץ להחזיק דף בשעת הלימוד וכל מילה חדשה לכתוב אותה ואת ביאורה.
ב. מומלץ לערוך מילון אישי (כדלעיל).

זיהוי מילים

בפגישה עם מילה חדשה:
א. התבונן מה שורש המילה.
ב. בדוק האם היא דומה למילה בעברית.
ג. בדוק האם היא דומה למילה המוכרת לך בארמית.
ד. עיין ברש"י הקדוש שדרכו לפרש מילים שאינן מצויות.
ה. נסה לזהות את המילה מתוך ההקשר של הנאמר לפניך ולאחריה.
ו. היעזר במילון (וכן בפירושי הש"ס הנפוצים).

(ניתן לתרגל באופן זה גם בכיתה עם התלמידים.)

6 < התחילית ק / קא

ק בראש מילה או **קא** בראש מילה באים להפוך את המילה ללשון הווה.

לדוגמא: **אָמַר** - בלשון עבר
קִאָמַר - אומר בלשון הווה
**
אָזַל - הלך בלשון עבר
קִאָזַל - הולך בלשון הווה

כאשר האות **א** נוספת בסוף מילה בארמית, יש לה שתי משמעויות, ועל הקורא להבין לפי ההקשר מה משמעות האות **א** במילה שלפניו.

7 < הסופית א (א)

האות **א** נוספת בשפה הארמית למילים רבות בלשון הקודש. אם "נסתיר" את האות **א** נמצא מילה המוכרת לנו היטב בלשון הקודש.

לדוגמא: **גָּנְבָא** - גנב
קָרְנָא - קרן
עִבְדָא - עבד

הערה: הסופית **א** נוספת גם למילים רבות בשפה הארמית כאות ניקוד במקום הקמץ.

לדוגמא: **קְשָׂא** - קשה
צְפָרָא - בוקר
רִישָׂא - ראש

4 < התחילית אד

לעיתים נמצא בתחילת מילה צירוף של התחיליות **א ד**. בצירוף זה של התחיליות, פעמים המשמעות של התחילית **א** משנה ממשמעותה בפני עצמה, ולצירוף עצמו ישנן משמעויות שונות. קיימות שתי משמעויות רווחות של צירוף התחיליות **אד**:

א. **עד ש...**

לדוגמא: **אֵי הָכִי אֲדַתְנִי סִיפָא...**
שפירושו: אם כן, **עד ש**שנה בסיפא...

ב. **על של**

לדוגמא: **פְּלִיג אֲדָרְב...**
שפירושו: "...חולק **על** (דבריו) **של רב**..."

בנוסף מצאנו צירוף של שלוש תחיליות: **ד א ד**, למשל במונח "דאדהכי והכי", שתרגומו: **שעד שכך וכך**, ופירושו: בינתיים.

5 < התחילית כד

כשהאותיות **כד** נוספות לתחילת המילה, הן באות להחליף את המילים "כמו ש..."

לדוגמא: **כְּדַמְחִלִיף** - כמו שמחליף
כְּדַאמְרִינֵן - כמו שאומרים אנחנו

11 < הסופית י-ה

כשהאותיות י-ה מתווספות לאחר מילה בארמית, הן באות להחליף את המילה "אותו" או את המילה "שלו" בלשון הקודש, שבארמית הן מילה אחת. גם בלשון הקודש נמצא את המוספית ו' שבאה במקום המילה שלו, כגון: חבר שלו - חִבְרוּ.

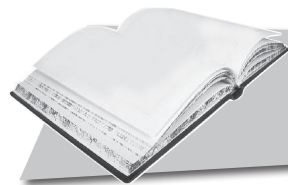
לדוגמא: נְפִישָׁיה - הנפש שלו | לְטַעְמִיהָ - לטעם שלו
שְׂדֵיָהּ - השליך אותו | חִבְרִיהָ - חבר שלו

12 < הסופית יהו

כאשר האותיות יהו מצטרפות בסוף מילה בארמית, הן באות להחליף את המילה "שלהם" או את המילה "הם" בעברית.

לדוגמא: בְּרִשׁוֹתֵיהוּ - ברשות שלהם
בְּעֵינֵיהוּ - בצורה (המקורית) שלהם
בְּיַנְיָהוּ - ביניהם

13 < הסופית ינהו

כשהאותיות ינהו מצטרפות בסוף מילה בארמית, הן באות להחליף את המילה "אותם" בלשון הקודש.

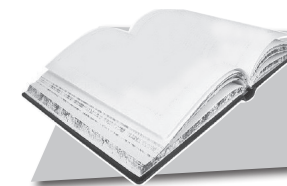
לדוגמא: אֲמַרְיָנְהוּ - אמר אותם
אֲהַדְרִינְהוּ - החזיר אותם
אֲנַחֲינְהוּ - הניח אותם

8 < הסופית א (ב)

האות א בסוף מילה, לאחר אות קמוצה, משמשת לעיתים במקום ה"א הידיעה בתחילת המילה.

לדוגמא: מְלֻכָּא - המלך
טַעְמָא - הטעם

9 < הסופית הון

כאשר האותיות הון מתווספות לאחר מילה בארמית, הן באות להחליף את המילה "שלהם".

לדוגמא: אָבוּהוֹן - אבא שלהם
אָרְעָהוֹן - קרקע שלהם

10 < הסופית י

כאשר האות י מתווספת בסוף מילה, פעמים רבות היא הופכת את משמעות המילה מיחיד לרבים.

גם בלשון הקודש נמצא את הסיומת "ים" בסוף מילה, שהופכת את המילה מיחיד לרבים. לדוגמא: הוא - הוּלְךְ; הם - הוּלְכִים.

לדוגמא: אֲמַרְי - אמרו הם
דְּמַפְרְשֵׁי - שמפרשים הם

17 הסופית תו

כאשר האותיות **תו** נוספות לפועל הן באות במקום המילה "**אתם**".

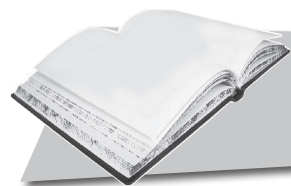
לדוגמא: **שְׁקַלְתֶּם** - לקחתם
מְתַנְתֶּם - שניתם

מילים המורכבות משתי מילים

בשפה הארמית ישנן מילים רבות המורכבות משתי מילים.

לדוגמא: **וְהָאָמַר** - וְהָאָמַר - והרי אמר
עֲבִידָא - עֲבִידָא - עושה אני
אֵילִימָא - או לִימָא - אם נאמר
הַנִּיחָא - הַנִּיחָא - זה נוח

רשימת התחיליות

כאשר האותיות הבאות מופיעות בתחילת מילה, לעיתים הן תחיליות:

א ב ד ה ו כ ל מ ק ש

14 הסופית כו

הסיומת **כו** באה להחליף את הסיומת **כם** בלשון הקודש. לסיומת **כו** נוספת לפעמים האות ן שאינה משנה את המשמעות של המילה.

לדוגמא: **לְכוּ** - לכם | **מִינִיכוּ** - ממכם
בְּחִיכוֹן - בחיים שלכם

15 הסופית נָא

האותיות **נָא** המתווספות בסוף מילה הן קיצור של המילה **אָנָא**, שפירושה הוא: אני.

כשהמוספית **נָא** מופיעה בסוף מילה פירושה יהיה: **... אני**. גם בלשון הקודש נמצא את הסיומת **נָא** בסוף מילה כקיצור של המילה **אני**. לדוגמא: הלכתי - הלך אני; נסעתי - נסע אני.

לדוגמא: **יְדַעְנָא** - יודע אני
רְוֵאָא - רואה אני

16 הסופית נן

כשהאותיות **נן** מצטרפות בסוף מילה בארמית הן באות להחליף את המילה "**אנחנו**" בלשון הקודש.

לדוגמא: **עֲסֻקִינוּ** - עוסקים אנחנו
אֲמַרִינוּ - אומרים אנחנו

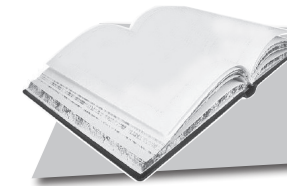
משפחות מילים

בארמית, כמו בלשון הקודש, לכל מילה ישנו שורש והטיה לפי פעלים, גופים ושייכות.

להמחשת הדבר הבאנו את הדוגמאות הבאות.

חֲזִי	רוֹאָה, רְאָה	חֲזִינָא
חֲזִינָא רְאִיתִי	לְרֹאֹת	חֲזִינָהוּ רְאוּ אוֹתוֹ
חֲזָא רְאָה	מְרֹאָה	חֲזָה רְאָה אוֹתָהּ
חֲזִיא רְאָתָה (רְאוּיָה)	יְרֹאָה	חֲזִייה רְאָה אוֹתָהּ
חֲזִיתוֹן אַתְּמָם רוֹאִים (אַתְּנָם רוֹאוֹת)	הֲרֹאָה	חֲזִיתִיהָ רְאִיתָ אוֹתוֹ, רְאִיתִי אוֹתוֹ, רְאָתָה אוֹתוֹ
חֲזִינּוּ רוֹאִים אַנְחֵנוּ	נְרֹאָה	חֲזִיתְךָ רְאִיתִי אוֹתְךָ
חֲזִי רְאָה, רְאִי	נְרֹאָה	חֲזִיתִינָהוּ רְאָתָה אוֹתָם
	יְרֹאָה	חֲזִיתִינוּ רְאָתָה אוֹתָנוּ

נְפִיק	יְצָא	נְפִיקָא
נְפִיק יְצָא	נְפִיקוֹתָא הוֹצֵאָה	נְפִיקָא הוֹצֵאָה
נְפִיקָא יְצָאָה	יּוֹצֵא	נְפִיקָא הוֹצֵאָה
נְפִיקִי יְצָאָתִי	יְצָא	נְפִיקָא הוֹצֵאָה אוֹתוֹ
נְפִיקִי יְצָאוּ	צָא	נְפִיקָא הוֹצֵאָה אוֹתָם
נְפִיקִינוּ אַנְחֵנוּ יּוֹצְאִים	נְפִיקוֹן יּוֹצְאוֹת	נְפִיקָא הוֹצֵאָה אוֹתָם
נְפִיקָא הוֹצֵאָה	תִּפּוֹק תִּצָּא	נְפִיקָא הוֹצֵאָה אוֹתוֹ
מְפִיק מוֹצֵא	לְאִפּוֹקִי הוֹצֵאָה	נְפִיקָא הוֹצֵאָה אוֹתָם

אותיות מתחלפות

בשפה הארמית ישנן מילים רבות הדומות למילים בלשון הקודש, אלא שאותיות מסוימות בהן מתחלפות באותיות אחרות.

טבלת האותיות המתחלפות בין ארמית ללשון הקודש:

האות בארמית	האות בלשון הקודש	דוגמאות
ד	ז	דהב(א) * - זהב זכר - זכר אודנ(א) - אוזן
ו	י	הוו - היו הוה - היה ולד - ילד
י	ו	כתיב(א) - כתוב פשיט(א) - פשוט
ט	צ	רהט - רץ טול(א) - צל
ע	צ	ארע(א) - ארץ רעוא - רצון
ש	ס	חרש - חרס עשו - עסר שיד - סיד
ת	ש	תלת - שלש תלג - שלג תור - שור

* האותיות המופיעות בסוגריים בטבלה הן מוספיות ואינן מגוף המילה.

גדולים מעשי חייא

התודה והברכה לאיש אשר רוח בו
ראש ומייסד מוסדות תורה תפילה וחסד
ברמת אשכול בעיה"ק ירושלים
מקים ומנהל תלמוד תורה

"תורת אהרן"

שכל תלמיד ותלמיד הוא כבן ממש אצלו
ודואג לעלייתו בתורה ובמידות
שזכיתי להמנות בין מחנכיו
הרה"ג רבי דוד אברהם בראפמאן שליט"א
על עזרתו בהדפסת מאמרים אלו לתועלת הרבים
יתן השי"ת ברכה והצלחה מרובה
בכל מעשי ידיו
וירו הוא ונוו"ב נחת מכל יוצאי חלציהם ותלמידיהם
מתוך בריות גופא ונהורא מעליא
בהוקרה והערכה
ישראל דוד שטיינבוץ

אָמַר, אֹמַר, אֹמְרִי

אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אֵימַר, אֹמַר	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אֵימֹר, אֹמֹר	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אֵימָא, אֹמָא	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	לֵימָא, לֵימָא	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי
אָמַרְתָּ, אָמַרְתָּ	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי	אָמַרְתִּי, אָמַרְתִּי

יָדַע, יֹדֵעַ, יֹדְעִים

יָדַע, יֹדֵעַ, יֹדְעִים	יָדַעְנָא, אֲנִי יֹדֵעַ	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי
יָדַעְתָּ, יֹדַעְתָּ	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי
יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי
יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי	יָדַעְתִּי, יָדַעְתִּי

דִּידִי, שְׁלִי

דִּידִי, שְׁלִי	לִי, לְדַעְתִּי	לִי, לְדַעְתִּי
דִּידָהּ, שְׁלָהּ	לָהּ, לְדַעְתָּהּ	לָהּ, לְדַעְתָּהּ
דִּידֵיהֶם, שְׁלוֹ	לָהֶם, לְדַעְתָּם	לָהֶם, לְדַעְתָּם
דִּידָנוּ, שְׁלָנוּ	לָנוּ, לְדַעְתָּנוּ	לָנוּ, לְדַעְתָּנוּ